

Maataisamaryllis ja kliivia

– eksoottiset kaunottaret

Viri Teppo-Pärnä

Oranssinhehkuisilla kukillaan ilahduttavat kaksi vanhan ajan huonekasvia, kliivia (*Clivia miniata*) ja maataisamaryllis (*Hippeastrum rutilum*). Yhtä lämpöisensävyisinä kukkivia koristekasveja ei Suomessa ole montakaan, ei penkissä eikä ruukussa.

Näitä kahta liljakasvia koskevaan kokonaisuuteen on haastateltu kasviharrastaja Pasi Hurténia. Hänen kokemustaan on aiemminkin hyödynnetty niin tapahtumissamme kuin julkaisuissamme.

Antoisaa kirjeenvaihtoa on käyty perinnekasvien ystävien Marja-Leena Niitemaan ja Helinä Sosin kanssa – hekin Tuuman vakituisia avustajia.

Yhteisiä piirteitä

Maataisamaryllis ja kliivia sopivat hyvin vanhaan taloon, sillä siellä

niille on paremmat olot kuin nykyaikaisessa asunnossa: viileämpää ja hieman vetoisaa. Muiden 'mummonkukkien' tavoin ne kavahtavat ennen kaikkea lämpöä, paahdetta ja märkyyttä. Oikeiden mummonjen tapaan ne ovat siis sopeutuneet niukkuuteen. Tätä eivät silti kaikki tiedä: ne ovat myrkyllisiä.

Kukkimisajan ulkopuolella kliivia ja maataisamaryllis muistuttavat hieman toisiaan, mutta eroa toki on: maataisamarylliksen olemus on kliivaa lamoavampi ja lehdet pehmeämmät ja sävyltään heleämmät. Kliivia on talvisissa kuvissa jopa synkätumma. Sen siluetti täydellisine kaarimuotoineen on graafisen kaunis.

Lähtöseudut ovat eksoottisia: maataisella Brasilia, kliiviällä Etelä-Afrikka. *Rakkaat vanhat huonekasvit*-teoksessaan Leena Arkio selvittää

mm. perinteisten lajien yleistymistä maassamme. Maataisamaryllis tuli Eurooppaan 1700-luvulla, meillä se nousi suosioon 1830-luvulla. Kliivia on hieman myöhäisempi, se saapui Eurooppaan 1800-luvun alkupuolella ja kotiutui tänne 1800-luvun puolivälin jälkeen.

Lehtevät ruukut voi hyvin kuvitella 1800-luvun kukkapylvään päälle. Edelleenkin molempien kasvien luonteva paikka on jonkin korokkeen päällä – siinä ne pääsevät oikeuksiinsa.

Yhteisiä hoitoperiaatteita

Molempia liljakasveja hoidetaan huolettomasti ja antamalla niille

Vinjetti:

Maataisamarylliksen heleä oranssi virkistää kuin kevätalven aurinko. Kukinnot ovat pareittain ja seläkkäin, siitä monet hauskat lempinimet kuten "ähta makar".

omaa rauhaa. Ravinteita ei tuputeta. Pasi Hurtén käyttää kasvuaikana vain tavanomaista kaupan lannoitetta, jauhetta tai liuosta. (Mutta mahtaako hänen kalkkipitoinen porakaivovetensä sisältää joitain tutkimattomia kasvutekijöitä?!)

Jos joutuu matkalle, nämä kasvit selviävät pitkään jopa kastelutta, kunhan ne eivät oleile kuumassa. Pahin virhe onkin juuri se, että ruukut sijoitetaan patterin paah-teeseen.

Ruukkujen kääntäminen askarruttaa. Säilytetäänkö niiden vakiosuuntaus, vai pitääkö niitä nimenomaan käännellä? Kannattaa asettaa kasvin asemaan. Ruukkuihin ei siis kosketa niukan kasvun aikaan, mutta kesällä niitä voi ja pitääkin kääntää, jotta lehdet kasvaisivat tasasuhtaisesti.

Pasi ei sumuta lehtiä suihkepölyllä, vaan suo kasveilleen 'kylpyläloman' pari kertaa vuodessa. Silloin hän raahaa ne pesuhuoneeseen ja suihkuttaa ne kunnolla.

Maatiaisamaryllis

Taustaksi hoito-ohjeille

Vanhalla lajilla on monta nimeä, mutta virallisesti puhutaan pikkuritarinkukasta. Sitä on kutsuttu yksinkertaisesti liljaksikin, mutta yleisimmin maatiaisamaryllikseksi tai talonpojan amaryllikseksi, jolloin nimi viittaa kasvin saamaan suosioon kansan parissa. Ruotsalaiset lempinimet, mm. "äkta makar", kuvaavat kukintoa, jossa kunkin vanan kaksi kukkatorvea avautuvat eri suuntiin.

Kasvi on selvästi 'nousussa', ollut jo viimeisen kymmenen vuoden ajan. Aiemmin maatiaisien tapasi harvoin, lähinnä maaseudun vanhoissa kamareissa.

Pasi Hurténin äidinäidillä oli maatiaisamaryllis, mutta sen jälkeen hänellä ei ole ollut sitä lähipiirissä, ennen kuin hän sai työkaveriltaan ensimmäiset sipulit. Marja-Leena Niitemaalle sipulit antoi ystävätär,

pitkän lahjoitusketjun edellinen lenkki.

Pasilla on komea maatiaisruukullinen, itselläni asiat ovat toisin. Pari vuotta sitten saamani lahjasipulit ovat kylläkin hengissä: uusia lehtiä kasvaa, vanhoja taantuu. Mutta lehtiluku ei muutu. Uusien neuvon avulla saanen Kolmilehtiseni kukoistamaan!

Perusohjeet, niksejäkin

Viileys on kasville hyvästä, armoton aurinko ja kuuma patteri ovat viholisia. Nykypolven maatiaisien kanssa ei tarvitse muistella muinaisniksejä, kuten erityistä talvettamista tai 'kesäsiirtolaa' pensaalla, mutta sen voi kyllä viedä kesäksi ulkotiiloihin.

Kastelun niukkuutta on jo korostettu, mutta tässä vielä Marja-Leena

Niitemaan ohje perusteluineen: *Maatiaisamaryllis on sipulikasvi, joten sillä on oma nestevarasto. Kastele siis kohtuudella.* Lannoitus aloitetaan helmi-maaliskuussa ja lopetetaan lokakuussa. Nettikeskustelun mukaan liikaa lannoitettu kasvi rehottaa niin voimakkaasti, että kukinta jää vähäiseksi.

Paras kasvuastia on lasittamaton saviruukku. Pasi Hurtén ei käytä lainkaan pikkuruukkuja, vaan halkaisija näkyi olevan vähintään 18 cm. Mullan hän ostaa marketista, mutta ei muhevaa mustaa, vaan hiekkapitoista, ns. kestromultaa.

Ötökät, monen huonekasvin kiusantekijät, eivät maatiaisamaryllistä juuri vaivaa. Korkeintaan ongelmana voivat olla ripsiäiset, mutta niistä sentään pääsee eroon.

Vanhojen sisä- ja pihakasvien asiantuntijan Pasi Hurténin maatiasinen on kadehittavan terhakan ja elinvoimaisen oloinen. Kasvutapa ja lehden värisävy pääsevät kuvassa hyvin oikeuksiinsa: lehdet ovat olemukseltaan aavistuksen rennommat ja väriltään heleämmät kuin kliivialla, toisella oranssikukkaisella perinnekasvilla. Kaapin päällä ojentee lehtiään oikea huonekasviharvinaisuus, aasiankriinumi. Molemmat ovat alkuperältään aitoja 'Fredrikan perillisiä', kuten muutkin Pasin ruukkukasvit.

Maataisamaryllis, pikkuritarinkukka, kuului luonnollisesti Fredrika Runebergin laajaan huonekasvikokoelmaan. Se on kuvattu paikan päällä Porvoossa Runebergin päivänä 5. helmikuuta. Vanhat lajikkeet saattavat kukkia useita kertoja vuodessa, ensimmäisen kerran juuri keväällä. Kukinnot ovat pienempiä kuin komealla sukulaisellaan ritarinkukalla, mutta kukkavanoja nousee useita. Kannattaa varautua niiden tuentaan.

Marja-Leena varoittaa hätäisistä johtopäätöksistä: *Amaryllis saattaa haluta jossain vaiheessa levähtää; yleensä näin käy kukinnan jälkeen. Silloin sen lehdet muuttuvat keltaisiksi ja lakastuvat, joskus jopa kaikki. Voit nyppäistä kellastuneet lehdet pois. Itse kasvi ei ole suinkaan tekemässä kuolemaa. Se hoitelee sipuliaan ja pullauttaa mullan alle uusia pieniä sivusipuleita. Tässä vaiheessa kasvi on suorastaan ruma. Ole kuitenkin kärsivällinen, anna sen olla rauhassa, ja kastele vain vähäsen.*

Kukkuminen ja lehtiminen

Kukintojen koko ei ole jouluisen ritarinkukan veroinen, mutta muoto on herkkä. Väri on hieman miedompi kuin kliivialla, ja valo kuultaa terälehtien läpi.

Lehtien määrä vaihtelee. Iso-Puolalan salissa kukkii Rakennusperinteen Ystävien saama lilja, mutta ruukussa on vain pari lehteä. Hurténin tuvassa sai sen sijaan ihailla lehvästön uljasta vehreyttä.

Pasi Hurténin luona kukkavanat nousevat ensimmäisellä vuosipuol-

liskolla, talvella ja kesällä – joskus vielä kevään korvallakin. Marja-Leena Niitemaan aarre tekee kukkansa sitä vastoin kerran keväällä ja toisen kerran loka-marraskuussa. Sipulien ominaisuudet ovat näköjään kehittyneet verkkaisessa saatossaan vähitellen omanlaisikseen.

Pitkäksi hujahtava varsi täytyy tukea. Kun terälehdet ovat kuihtuneet, siemenkota napsaistaan käsin pois. Itse kukkavanan annetaan kuivua heinämäiseksi, ja vasta sitten se nykäistään pois.

Marja-Leena lohduttaa: *Amaryllis kukkii vasta, kun sipuli on riittävän suuri. Tämän kasvi itse ratkaisee. Pienillä sipuleilla voi mennä useita vuosia, ennen kuin ne kukkivat.*

Jakaminen ja ruukuttaminen

Mullanvaihto ei ole vuosittainen pakkotyö, vaikka lehtien kevätjutuista niin voisi päätellä. Maataisamaryllistä ei siis rasiteta vuoden välein, vaan toimitaan sitten, kun siihen on syytä, noin kahden-kolmen vuoden välein.

Kun vanhimmat sipulit ovat saaneet rinnalleen ison liudan lehteä työntäviä sivusipuleita, ahdistavan ruukullisen voi jakaa. Silloin sivusipuleitakin voi erottaa lahjoiksi ystäville. Jaon yhteydessä mullan seasta löytyy myös ns. uinuvia sipuleita, aivan pikkuisia. Niitä ei heitetä pois, vaan ne otetaan talteen, vaikka lehtien puhkeamista saa odottaa vuosiakin. Uinuvia voi antaa mukaan isojen lahjasipulien kylkiäisiksi tai istuttaa vaihtoruukkuun tulevaisuuden toivoiksi.

Pääsipulit istutetaan multaan siten, että sipulin kuiva pää hieman näkyy; se ei saa silti tulla liian ylös. Kysyin syytä oman kasvini vähälehtisyyteen ja kukattomuuteen. Sipulini saattavat kuulemma olla liian pinnalla, jolloin kasvi ei kuikoista kunnolla. Minun pitäisi siis istuttaa sipulini hieman nykyistä syvemmälle.

Mistä oma?

Jos haluaa maataisen, kannattaa ottaa yhteys harrastajiin. Myös netistä löytyy ryhmiä, joissa sipuleita näkee kerjättävän ja tarjottavan. Harvinaisuutta ei voi ostaa kaupasta. Syynä lienee se, että kasvin sipulituotanto on hidasta ja vähäistä: siitä ei saa taloudellista hyötyä. Ehkä juuri vaikea tavoiteltavuus tekee maataisamarylliksen niin houkuttavaksi. Jopa pelakuuharvinaisuuksia on helpompi saada ikkunalleen, sillä niitä monistetaan pistokkaiden avulla.

Tapauselostus vahvistuksena

Helinä Sosi kirjurina: *Anopillani on ollut talonpojanamaryllis pitkään. Hän kertoi kastelevansa kasvia nuukalti ja lannoittavansa äärimmäisen vähän, jos ollenkaan. Kukkii kuulemma 'kiusaamalla' paremmin, noin*

kahden kuukauden välein. Kasvi viihtyy parhaiten hajavalossa. Jakaaminen on edessä vasta, kun ruukku on aivan täynnä sipuleita – sopivan ahdas ruukku nimittäin innostaa sitä kukkimaan!

Kliivia

Helppo löytää ja hoitaa

Kliivia on saanut nimensä euroopalaiselta airueltaan, lady Cliveltä. Nykyään kliivia on helppo löytää, eli tilanne on aivan toinen kuin maataisamaryllisellä. Puutarhamyymälät tuovat sitä maahan.

Mutta huonekasvien ystävä huomaa vanhoja lajikkeita. Useimmat niistä ovat siron kapealehtisiä, mutta näkee myös lyhyt- ja leveälehtistä mallia. Nykykliivia sijoittuu näiden välille. Jos kaupan versio ei tyydytä, pitää käydä mummojen ja mammojen luona! Erikoisin omista

kliivioistani on Satakunnasta. Sen lehdet ovat vain sentin levyiset. Vastaavaa en ole missään muualla nähnyt. Tunnenkin olevani arvokkaan perinnön säilyttäjä.

Kliivia on mainio seuralainen siksikin, että ötökät eivät hevin iskeydy siihen. Huippuaurinkoista ikkunaakaan ei tarvitse järjestää. Toki talvella on niin pimeää, että eteläinen valo sopii sille, mutta kesällä se menestyy pohjoisikkunallakin.

Hoitoperiaatteita

Kliiviaakaan ei saa kastella liikaa. Lannoitusta annetaan samaan tapaan kuin maataisamaryllikselle eli vain kasvukaudella ja silloinkin niukasti. Multa- ja ruukkuohjeetkin ovat samat: saviruukku ja kestopulta.

Haittaako, jos lehden kärki osuu kalusteen pintaan? Pasi Hurtén rauhoittaa: vaikka kukkapylväs onkin paras paikka, kasvi ei kärsi pöytäkosketuksesta.

Kaarevat lehdet ovat kliivian tunnusmerkkejä. Joskus lehden pää kuivahtaa. Vippaskonstina on saksia tuo ruskea osa pois lehden muotoa mukailleen. Kasvi ei pane tätä pahakseen.

Kukkiminen

Kliivia kukkii pääsääntöisesti toukokuussa, maataisamarylliksestä poiketen siis vain kerran vuodessa. Kukka on hauska bonus, sillä lähinnä kliivia hankitaan kai muotonsa takia.

Kukinnan jälkeen varteen syntyy marjoja. Jos niitä ei poista, ne

Perinnekasvit liittyvät tällä kertaa eri tavoin Porvooseen. Porvoolaisella keittiönikkunalla kasvava kliivia edustaa mitä ilmeisimmin harvinaisempaa perinnelajiketta, lyhyt- ja leveälehtistä. Takana on kierros Suomessa: savolaisen maalaistalon jälkeen se on oleskellut jonkin aikaa myös varsinaissuomalaisessa pappilassa. – Kasvimuotokuvaan on päässyt mukaan myös Kaj Franckin kaadin. Kuva: Satoshi Nagare.

Viereinen kuva:

Kapealehtinen kliivia ei ole aivan pienen asunnon kasvi. Luvan saatuaan se ottaa tilan haltuunsa. Kliivia valitaan huonekasviksi lähinnä lehtiensä takia, ja kukinta on ainakin tässä kodissa lähinnä yllätys ja ylimääräinen ilonaihe.

Alakuva:

Kliivia kasvaa täyteen mittaansa hitaasti. Sukulaistädin muistoa kantava yksilö on saatu kolmisen vuotta sitten. Silloin se oli saanut hiljan alkunsa juurakon jakopalasta. Kuva havainnollistaa kapealehtisen kliivian hahmoa: jäntevät graafiset lehtikaaret ja tummanvihreä väri. Kuva: Helinä Sosi.

muuttuvat lopulta punaisiksi. Marjat kannattaa napsaista pois – tai pikemminkin nyhtää koko varsi heti kukkien kuihduttua. Tässä toimitaan siis toisin kuin maatiaisamarylliksen kukkavanan kanssa.

Jakaminen ja ruukuttaminen

Lehtiruusu ei nouse sipulista, vaan juurakosta. Lopulta ruukku pursuaa eri-ikäisiä lehtiruusuksia; sisältä se on täynnä kiemuraisia 'tippaleipää', ja kaikki multa on kadonnut.

Kun juurenpäitä alkaa tunkeutua näkösalille, päälle ei lisätä multaa, vaan ruukun sisältö jaetaan. Jakaminen vaatii kookkaan veitsen ja voimaa. Veitsi ym. työvälineet desinfioidaan kiehuvaan veteen. Juurakkoa leikatessa siitä vuotaa myrkyllistä nestettä, joten työssä täytyy käyttää käsineitä!

Tapausselostus vahvistuksena

Helinä muistelee: *Olen saanut tuon kliiviani kukkimaan vain kerran. Unohdin sen puolipimeään ja viileään pyhäeteiseen pitemmäksi aikaa, jolloin se ei tietysti saanut vettäkään. Tuon eteisen kautta kuljettiin hyvin harvakseltaan, ja seuraavan kerran, kun siellä kävin, huomasin laiminlyöneeni kasvini. Se oli kuitenkin hyvissä voimissa, oli kasvattanut yhden kukkavarrenkin!* **█**

